

H. Orlóci Edit: Cirkuszcikkek 2016

Már a tavalyi cikkemben[1] jeleztem sorozatunk lezárásának valószínűségét (Maczák Ibolya: Egy ismeretág ébresztése? Új típusú segédlet a cirkuszkutatáshoz / Cirkuszcikkek). A Népszabadság, majd a Magyar Nemzet megszűntével véglegessé vált ez a döntés, a mostani írásomban tehát az eddigiektől eltérő szerkezetben, másfajta hangsúlyokkal, de továbbra is a tradicionális cirkuszi megközelítés nézőpontját tekintem feladatomnak.

Az alábbi táblázat abc-rendben sorolja fel a vizsgált online napilapokban megjelent vonatkozó cikkek számát (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Népszabadság, Népszava):

MH	MNO	NOL	NSz	Összesen
23	33	8	22	86

Már a NOL év közben történt kiesése jól érzékelhető hiányt okozott, az elkövetkezendőkben pedig az MNO megszűnése tovább ront a helyzeten. A sajtótermékek vizsgálata, elemzése egyrészt azok forrásértékéből, másrészt a közvélekedést befolyásoló agitativ erejéből következőleg fontos. Ma a tényleges cirkusz intézményének megértésével foglalkozó szakemberek legalapvetőbb kötelessége egyrészt a tárgyi tévedések korrigálása, másrészt az értelmiség torzító világképéből következő mozgatórugók feltárása, a mögöttes érzelmi tartalmak detektálása, melyek a tradicionális (tényleges) cirkusz kiszorítását szolgálják.

A szerzőket illetően igazolni sem kell azt a premisszát, hogy az újságírónak a személyes szimpátiája jól letapogatható az írásai alapján. Az elmúlt időszak során egyértelműen kirajzolódott az a tendencia, hogy a korábbi években legnagyobb számú cikkel megjelenő két újságíró, akiket meggyőződésem szerint a hagyományos cirkusz elkötelezett hívének lehet tekinteni, kiszoruló félben van az intellektualizmus felé közelítő újcirkusz-pártiakkal szemben (Pion István öt, R. Kiss Kornélia/Nelli nyolc írással szerepel). Az elsőként említettekkel szemben közel háromszoros túlerőben vannak az utóbbiak, hiszen Bóta Gábor csupán három cikkel van jelen, Trencsényi Zoltán pedig mindössze eggyel.

A válogatásba bekerült írások kritikai értékelése során egészen nyilvánvaló és egyszerű tévedésekre bukkanhatunk. Ilyennek mondható például a „nyolcas piramis” említése (4)[2] a magasdróton. Ezt másképp nem lehetne elképzelni, mint a legfelső ember nyakában ülő vagy vállán álló még egy „emelettel” feljebb elhelyezkedő artistával. Talán-talán kivitelezhető is lehetne, de itt bizonyosan nem erről, hanem a hagyományos, valóban szenzációs trükkről volt szó (melyet egyébként 1951-ben a magyar Baldió csoport mutatott be, tudomásom szerint az FNC-ben elsőként).

Egészen másfajta tévedése szerepel a Recirquel vezetőjének, Vági Bencének a Pion István által jegyzett cikkben (81): „A Cirque du Soleil hozzánk képest kifejezetten klasszikus cirkuszi vonalat visz, talán az amerikai Barnum Cirkusz hagyományaihoz áll a legközelebb”. Ez olyan mértékű képtelenség, amelynek cáfolata teljesen fölöslegesnek tűnik, hiszen a szakmában, de a szakmán kívüli érdeklődők körében is köztudott, hogy éppen pont az ellenpólusok fémjelzését szolgálja e két intézménynev. (Ugyanebben a cikkben szerkesztői megjegyzésként hibásan szerepel az, hogy „[A Barnum Cirkusszal járta be Magyarországot Buffalo Bill lovaglóművész is](#). Vadnyugati sátorvárosukkal 1906. június 16. és július 22.

között Magyarország 25 városában léptek fel”. A Barnum and Bailey Cirkusz 1901-ben járt Magyarországon.)

Alig észrevehető, de kellemetlen torzítást tartalmaz a következő mondat is: „[az állatkert] területéből szorítottak helyet annak idején az egykori Vidám Park, a Fővárosi Nagycirkusz és a Bagolyvár étterem számára is” (50). A mondat azt sugalmazza, hogy valami felsőbb hatalmak ebben a formában kárt okozva, megrövidítették az állatkertet, holott a cirkusz éppenséggel fellendítette a forgalmukat, és a cikkben is szerepel, hogy mintegy baráti szívességgént tölthették fel a cirkuszi állatokkal az üres karámokat.

Tévedésnek nem, csupán szakma-idegennek lehet minősíteni a következő szövegrészt (22): „Csak a loncsoló[3] (a biztosító kötelet kezelő kollégája) figyelme és hidegvérű gyorsasága mentette meg az orosz artista életét”. Ez, kérem, nem hír. A londzs mindennapi használata teljesen természetes a próbák során, és bizony az is szakértelmet igényel, sőt nem is veszélytelen feladat (a legsúlyosabb sérülés e tevékenység során, amelyről tudomással bírok, gerinctörés volt, noha fatális véletlen okán).

Tárgyszerűen nem felel meg viszont a valóságnak az az állítás (25), mely szerint „Kristóf Krisztián, a világhírű zsonglőr a Magyar Táncművészeti Főiskolán tanult, innen tért vissza a gentleman- (úriember-) zsonglörködés százéves hagyományához.” A tény az, hogy Kristóf Krisztián a Magyar Táncművészeti Főiskola jogelődjének, az Állami Balett Intézetnek a gimnáziumában érettségizett, hasonlóan ahhoz a több száz cirkuszi kollégájához, akik az Állami Artistaképző Intézetben[4] végeztek.

Van, aki klasszikusnak tartja ezt a számot, van, akit irritál ez a fajta „sárm”; a zsonglőr-teljesítményt magam sem kívánám elvitatni. Említésre méltónak két okból tartom a csúsztatást. Egyrészt tipikus példája az ügyes cirkuszos önmenedzselési húzásoknak (az újságíró valahonnan nyilván beszerezte az információt), de másrészt ennél fontosabb, hogy rávilágít a technikai kivitelezés jellegzetesen cirkuszos eljárás módjára.

Kristóf Krisztián mozgáskultúráját a vezető üzleteknél történt szocializációja alakította ki, ezt az előadói viselkedésmódot szívta magába egészen apró gyerekkorától kezdve. Van kiállása. Öneki nem kellett részt vennie az Artistaképző Intézet gyakorlati oktatásán,[5] a rendes tanulókkal ellentétben[6] a „királyi” utat választotta: nem kínlódott a balett-rúd mellett demi- és grand-plierekkel, nem tanult klasszikus balettot (akrobatikát, függőszerkeket). A cirkuszos mentalitás pragmatizmusával csakis a forgást kellett elsajátítania, azt pedig megfelelő instrukciók alapján „kigyúrta”.

Ez a fajta célorientált beállítottság jellemző a cirkuszra. Minek az a sok faksznizás? Ki kell gyúrni azt, amire szükségem van. A ma élő legidősebb komédiás nemzedék többsége például tud(ott) trombitálni anélkül, hogy szolfézsz vagy zenei képzésben részesült volna. Ha minimálisan jó hallása van, számárkottából (a mozgató ujjak szerint a C-dúr skála eleje: 0, 1/3, 3, 1...) bármit előadhat az ember. Teljesítménynek igazából csak az számít majd, ha einhandban (egy kézen állva) képes eljátszani a Bevonulási indulót az Aidából, akár a bokájára erősített cintányérral a taktust is kiverve; amint tette ezt kamaszkorában a Magyar Nemzeti Cirkusz alapítója, Richter József is. Belátom persze, hogy a produkció nem a vájt-fülűek maximális elvárásait fogja kielégíteni.

Az újcirkusz

A 2016-os évbe bekerült cikkeket illetően szinte csak azok az írások elkülöníthetők határozott cezúrával, amelyek csakis és kizárólag az újcirkusszal foglalkoznak, az összes többi vagy csak utalásokat tartalmaz, esetleg történeti megközelítést, illetve átfogóbb tematikával érinti a tradicionális alakulatot is.

A hagyományos artistaszemléletnek fentebb vázolt voluntarizmusával ellentétben a „kortárs” együttesek vezetői az érzelmekkel és szellemi tartalmakkal kívánnak operálni, és projektjük kivitelezésébe bevonják a magukat ügyesen menedzselő cirkuszi szakembereket. Adott egy művész ember (magyar viszonylatban Vági Bence), aki úgy érzi, hogy meg kell osztania az életében megtapasztalt valóság hangulatait, képzelgéseit, tudatosan végiggondolt impulzusait, és ezeket realizálja egy színházi előadás keretei között. Ilyes világfájdalmakkal az igazi cirkuszos nem rendelkezik.

Az újcirkuszt taglaló cikkek döntő többsége a Recirquel társulat világsikerével foglalkozik (3, 8, 12, 73, 77, 78, 81). A két kivétel egyike az a Trafóban bemutatott előadás (32), mely „filozófiai alapvetéseken nyugszik”, a másik pedig Magács László rendezésében egy olyan színházi produkció (60), amelyben „egyenértékű a cirkusz, a színház és a tánc.”

Messzemenően egyet lehet érteni Pion István cikkének (81) címével, mely Vági Bence társulatára vonatkozik: „Ez már nem cirkusz, hanem színház”. A kérdés persze az, hogy ez esetben vajon miképpen volna lehetséges, hogy „a cirkusz világának csúcsait ostromolja”. Hogyan kerülhet be az almatermés a körtepiac árfolyamainak kialakítási folyamatába? Igen, persze, természetesen: virágozzék ezer virág! Örülhetünk a magyar sikereknek, de azt ne vegyük egy kalap alá a cirkusziakkal (például a finanszírozást tekintve sem).^[7]

Cirkusz

A korábbi évekhez képest 2016-ban kevesebb műalkotás érinti a cirkusz világát; film is csak egyetlen (21), a képzőművészet területéről viszont még annyi sem került be a mintába. A zenei utalások közül a Quimbi cirkuszos-vurstlis alapattitűdjéről (64, 66), a Citrom Cirkusz című videoklipről (68) és könnyűzenei koncertekről (84) esik szó. A Sziget Fesztivál kulturális programjai között rendre megjelenik az újcirkuszi előadásokra történő utalás (29, 35, 48, 52, 53, 56).

A művészetek mellett idén viszont a korábbiaknál több, a sportra vonatkozó utalás is található: kosárlabda bohócok (33) és kosárcirkusz (34) az FNC reklámfogásaként, továbbá a légtorna világbajnokság győzteseit bemutató cikk (20), illetve a rúdtánc (41) került terítékre. A szociális vagy civil cirkusz, vagyis a pedagógiai alkalmazás kétszer jelent meg (14, 85), illetve a Baross Imre Artistaképző pályaválasztási nyílt napja kapott helyt (16).

Történeti utalásként vehetjük számba egy ókori cirkusznak és amfiteátrumnak említését (47), bemutatták a Ringling Múzeumot (30), a két világháború közötti időszakból újraközöltek egy hírt a Magyar Artista Egyesület munkaprogramjával (11), és beszámolót tettek közzé Hajnal Márton ELTE bölcsész-doktorandusz előadásáról a 20. század eleji freak-showról és „emberkertek”-ről (26). Itt egy olyan fontos gondolat szerepel, amelyet érdemes felidézni: „egy nagyon magas emberből is csak akkor lesz ’óriás’, ha egy cirkusz alkalmazza”. Igen, a cirkusz maga az életre kelt mesevilág.

A közelmúlt történetéhez vezet vissza, hogy jótékonysági előadást rendezett a szakszervezet az FNC közreműködésével a száznál is több olyan öreg artista részére, akik 80-100 ezer

forintból kénytelenek megélni (51), és közülük egy hosszabb riport két asszonyt szólaltat meg „Övék volt a világ és a heti 56 dollár” címmel (54). Az alcím szerint: „Kizsákmányolta a szocialista állam a magyar artistákat”. Kérdésként vetődik fel persze, hogy vajon melyik magyar állam nem zsákmányolja ki a polgárait. Emeljünk ki néhány tárgyi tévedést a cikkből: „a rendszerváltásig a magyar artisták az állami cirkusz alkalmazottai voltak. Csak így volt lehetőség külföldi megbízásokat elvállalni”. Nem igaz. Az artisták ezzel szemben vállalatiként (státuszban vagy éves szerződéssel), vagy pedig impresszáltként dolgoztak, ez utóbbiak az „ügyintézés” fejében a gázsijuk 10-12%-át utalták haza a vállalatnak. Előfordult, hogy a MACIVA-alkalmazottak is inkább a 12% befizetését vállalták, de ez esetben az itthoni teljes fizetésükről le kellett mondaniuk, amely egyébként a kinti diéta, vagyis napidíj (tényleg heti 56 dollár) mellett itthon várta őket.

„A napidíjból... minden egyéb külföldi költségükről saját maguk gondoskodtak”. Nem igaz. Sem az utaztatás, sem az esetleg felmerülő orvosi ellátás, sem az egyéb költségek nem az artistát terhelték. Ha volt előadás, ha nem, a napidíjat minden körülmények között megkapták. Volt, aki saját rekvizittel, kosztümmel dolgozott (ők kaptak térítést, noha valóban nem kielégítő összegben), és voltak, akiknek a vállalat biztosította ezeket. Akik saját autóval, kempinggel (lakókocsi) utaztak, azok kaptak szállástérítést. Az artisták többsége valóban spórolt, főztek akár az ötcsillagos szállodában is, de az még nem a milliárdosok Magyarországa volt. És valóban, „Ruszkiba menni’ büntetésnek számított”. Igen, de a vállalatnak biztosítania kellett a szám- és műsorcseréket, viszont az állami dotáció a kezdetektől fogva a szovjet minta követésének volt köszönhető.

A halálhírek közlése szomorú történeti adalék. Czeisler Ferenc (Tihany), aki pályáján bűvészként indult, majd Dél-Amerikában valóban nagyon jelentős cirkusztulajdonos lett, a Budapesti Nemzetközi Cirkuszfesztivál örökös elnöke 100. életévében hunyt el (17, 18, 19). Mészáros Michu törpe bohóc az USA-ban lett világfilmek dublőrje, és Michael Jackson barátjaként került reflektorfénybe (36, 37, 38, 39). Gergely László színházi rendező halála is bekerült az év krónikájába, aki egy egészen rövid ideig a MACIVA igazgatója volt (49, 55). Oleg Popov valamennyi egyetemes cirkusztörténeti monográfiában szereplő, és a „Napsugár” bohócként számon tartott személyiség volt (76, 79).

2016-ban az artistaszakmán belül is sok barátja, ismerőse vett végső búcsút Somló Tamástól. Az év elején megjelent egy vele készített interjú (1), amelyben az áll, hogy „cirkuszi akrobataként kezdte”. Valóban, a szó tágabb értelmében a zsonglőr is akrobata (vagyis artista), és Somló Tamás három-négy évig valóban a Luxor csoporttal^[8] dolgozott (először öten, majd négyen, végül hárman voltak), melynek legfőbb erőssége a hármas női koloniban^[9] történő „osztás” volt. A szám megtekinthető a Youtube-on^[10].

A négy nekrológ (43, 44, 45, 46) mindegyikében az áll, hogy Somló Tamás cirkuszi zenebohóc volt. Felelősségem teljes tudatában kijelentem, hogy soha, egyetlen cirkuszban sem tevékenykedett zenebohócként. Az lehetséges, hogy zenészként a színpadon bohóckodott, de cirkuszban soha. Magam is többször hallottam tőle: „bohócipari technikumban végeztem” (vagyis az Állami Artistaképző Iskolában). Minden bizonnyal ez a részéről élcnak szánt, a szakma egy jelentős részében kelleetlenül fogadott kitétel okozhatta a félreértést.

PR-tevékenység, diplomácia, reklám

A cirkusz intézményének további sorsát illető legfontosabb kérdés a politikai döntéshozatalok befolyásolási lehetősége. Évek óta megy a huzavona a Fővárosi Nagycirkusz és cirkuszközpont (kutatóhely, múzeum, archívum) majdani helyének kijelölése körül (57, 58, 61). Nemzetközi PR-tevékenység eredménye a „Cirkusz Világnapja” (27), melyet 2007 és 2010 között csak Európában ünnepeltek meg (28).

Sokat jelent, hogy a római katolikus egyház feje évről évre megtartja szokásos audienciáját (40). A pápa „megköszönte a cirkuszművészeknek és az utcai mutatványosoknak, hogy ’a szépséget és a vidámságot’ hintik el szerte a világban... ’A cirkuszosok és a mutatványosok képesek megnevetetni gyermekeket, felvidítani magányosokat, összehozni az embereket, sőt még egy pápát is megijeszteni, amikor az meg akar simogatni egy kistigris – ilyen nagy a ti hatalmatok!’ – tréfálkozott” a Szentatya.

Remélhetőleg pozitív következményei lesznek annak is, hogy a magyar cirkuszművészet felkerült a szellemi kulturális örökség nemzeti listájára (63, 65, 67). A kezdeményezési és jóváhagyatási eljárás folyamán olyan bakik is történtek, amelyek noha a hozzáértők szemében kétségeket vethetnek fel, de ennek a procedúrának a sikerét egyértelműen a kormánybiztos Fekete Péternek kell köszönni.

A PR-tevékenység részét képező reklámfogás a „Cirkuszok éjszakája” elnevezésű rendezvény (42), amelyen az FNC ebben az évben nem, csak négy vidéki cirkusz vett részt: a Magyar Nemzeti, a Richter Flórián, az Exit és az Eötvös Cirkusz. Talán idesorolható az a hír, mely szerint a magyar és amerikai zászló kitűzése miatt lakossági bejelentés nyomán bírságot kellett fizetnie egy cirkusznak Romániában (71, 72). A fesztiválok rendezése is hasonló célt szolgál, és jó eredménynek számít, hogy a wiesbadeni megmérettetés nyertesei a magyar gumiasztalosok lettek (75), amely csoport egy tagja lábtörést szenvedett később az FNC-ben (82), amit súlyos balesetként is aposztrofáltak (83).

A cirkuszi produkciók, műsorok – fesztivál

A produkciók, műsorok ismertetése során időrendben elsőként a fesztivál jelenik meg (2): mintegy beharangozásul közlik, hogy tizenhárom ország hetvenöt művésze vesz benne részt. „A Fővárosi Nagycirkusz [!] azt szeretné, hogy a közönség a bizalom művészeteként tekintsen a cirkuszra”. A nagyobbik képtelenség az (a kisebbik: nyilván az intézmény vezetője a mondat alanya, nem pedig az épület), hogy egyáltalán miért merülhetett fel egy ilyen óhaj, amikor másként egyszerűen lehetetlenség volna a cirkuszra gondolni. A Cirkusz nem magyarázza a bizalom természetét, mikéntjét, hanem csak felmutatja azt, és a közönség zsigeri-ösztönösséggel reagál. Amint a zsűri is, hiszen a kolumbiai csoport nyerte a fesztivál fődíját a hetes piramissal (5)!

R. Kiss Kornélia (7) kijelenti, hogy kell lennie átjárásnak a hagyományos és az újcirkusz között, és egyértelművé teszi, hogy az utóbbit többre tartja, hiszen művészi, és itt az emberi valójukból is megmutatnak valamit az artisták. Nem az a baj, hogy erre példának egy öreg cirkuszi fogást, a „kamu pacc”-ot (mintha elsőre nem sikerült volna a trükk) hozza fel, hanem az, hogy nem érzi a felelősséget, amelyet magára vállal. Azt sugalmazza, hogy jobb, ha a jelmez (a szakmában kosztümöt mondunk) nem csillog, holott az evolúciós pszichológiai szabályok értelmében, annak csillognia kell, legalábbis akkor, ha azt akarjuk, hogy a kisgyerekek és az „egyszerű embernek” tessenek.

Azt is megértem, bár fatális hibának tartom, hogy össze akarják mosni a színházat a cirkusszal (70), de ha közönségtoborzó kampányt indítanak, miért éppen a zsonglőrt szemelik ki az utóbb említett intézmény reprezentánsául?

Bóta Gábor, aki egy másik műsor kapcsán (80) kifogásolja, hogy ott a szövegek moralizálóan közhelyesek, a fesztivál kritikus ismertetése (6) mellett hasonló esztétizáló frázisokat ereget: „[a cirkusz] arról regél, hogy úrrá lehetünk a szorongásainkon, a félelmeinken, leküzdhetjük a rettegésünket, temérdek munkával, a lélek és a test edzésével, sokra juthatunk. És nem elég, ha mi vagyunk ilyenek, másokban is annyira meg kell bízunk, hogy akár a kezükbe tegyük az életünket. Szakavatott, hiteles társakra kell lelnünk ahhoz, hogy jelentőset alkossunk, magányos farkasnak lenni ma már szinte lehetetlenül nehéz. De a kolumbiaiaknak sikerül, és ez számunkra is felemelő, sőt ösztönző lehet, hogy mi is próbáljuk összeszedni az energiáinkat, összpontosítani az akaratunkat, hogy a saját területünkön elérjünk valamit abból, amit szeretnénk”. A cirkuszzsakértőnek nem ez a dolga. Csupán egyszerű tényeket kell közölnie, amint teszi ezt Trencsényi Zoltán is (10), aki fiatal újságíróként végigvitette magát a magasdróton, és igen: félt. Ezzel a kis anekdotával hitelesítette a szavait: „Láttunk valódi veszélyt, igazi kockázatot, ünnepezt hősöket, és láttunk szerényebb, de mindenképpen tisztességes és szép produkciókat. Megtapasztaltuk megint, milyen az, amikor a cirkuszvilág legjobbjai láttán, pláne a fesztivál győzteseinek által drótkötélen bemutatott hetes piramist nézve ismét eláll a lélegzet”.

Az FNC-ben futó műsorok sorát a Vízicirkusz (13, 23, 24, 25) nyitja. Ezek kritikái közül legfontosabb közlése miatt az alábbi megállapítást kell kiemelni: „ült is a közlemben olyan gyerek, aki egyfolytában várta a főkéket, majd csalódott”. Gyanítható, hogy a fennakadást az okozhatta, hogy a hatóságok nem engedélyezték az állatok beléptetését az EU területére. Hitem szerint ilyen esetekben a nyilvánossághoz azért kell fordulni, hogy a döntéshozók vegyék figyelembe a gyerekek jogos igényeit, és módosítsák a szigorú előírásokat. A baki beismerése helyett azonban mintha csúsztatva magyarázkodott volna Fekete Péter, vagyis: „kiemelten fontosnak tartja, hogy csak olyan számokat engedjenek be a Fővárosi Nagycirkusz porondjára, amelyekről biztosra vehető, hogy ember és állat harmóniájáról szólnak.”.

Kedves naivitást tükröz a fiatal újságíró rácsodálkozása (25) „most először” – mintha a cirkusz egész története nem arról szólna, hogy felvillantsa „mit adhat hozzá a cirkuszhoz a technika”. A Lúdas Matyi című előadásról R. Kiss Kornélia két cikket is közölt (59, 74). Az utóbbi szerint az előadás „Változatos, szórakoztató, cirkuszba való... Csak a moralizálás unalmas”. „A Fővárosi Nagycirkusz első olyan előadása, ahol van valamilyen történet”. Az újszülöttnék minden vicc új. Érdemes talán felsorolni tehát néhány korábbi műsor címét: Az elrabolt menyasszony 1902, Mesél a cirkusz 1956, Ruszlán és Ludmilla 1983, Cirkusz Odüsszeia 2001.

Az előadás célközönsége az iskolás korosztály, Fekete Péter a cirkusz pedagógiai alkalmazhatósága mellett száll síkra (69). Dicséretes törekvés. Sajnos az újságírók egyike sem világított rá a felmerülő alapvető bökkenőre. Lehet Lúdas Matyit rendezni azért, hogy a gyerekek intenzívebben bele tudjanak helyezkedni az irodalmi alkotás világába, de akkor kötelező hűnek maradni Fazekas Mihályhoz, és el kell felejtetni a művészi vénánkat, amely átíratná velünk az eredeti szöveget. Olyan nincs, hogy ellopjuk a harmadik magyar igazságot, és csak kétszer naspángoltatjuk el Döbrögít, az irgalmasság erényét felmutatva pedig hagyjuk őt megdicsőülni!

Téves Fekete Péternek az a feltevése is, mely szerint „ahogy meg kell tanítanunk a gyerekeket Bartókra, hogy megértsék a komoly zenét, úgy meg kell tanítanunk a cirkuszművészetre is”. Nem kell. A két-hároméves gyerekek is, minden előképzettség nélkül is képesek tökéletesen dekódolni a cirkuszműsor üzenetét, amint annak a lényegét szintén, hogy „őszi éjjel izzik a galagonya”.

Az év végefelé már csak egy cikk került a 2016-os mintába a Dima karácsonya c. műsorról, melyben Bóta Gábor szokatlanul kritikus hangot üt meg: „Nem akarom túldramatizálni a helyzetet, mert azért akadnak jó számok, méghozzá magyarok. Fekete Péter nyáron bemutatott egy méltán nagy sikerű vízi revüt, artista számokkal tarkítva. Az utána következő Lúdas Matyi a színházhoz közelített. Sok kísérletezés után illett volna megnyugtató az artista szakmát, hogy a ház alapfunkcióját, a hagyományos cirkuszt sem hanyagolják el. Ez a nagyon hullámzó színvonalú, gyenge, sőt dilettáns elemeket is sorjázató, nem megfelelően szerkesztett műsor, kevés meggyőző momentummal, egyáltalán nem megnyugtató”.

Állatidomítás

Csak utalásként jelenik meg egy holland állatmenhelyről kiszökött két tigris kapcsán (31) az információ, hogy ott állatkertekből és cirkuszokból „kiszabadított” vadakat próbálnak visszaszoktatni a természetbe. Az igazi cirkuszra vonatkozó cikkeket időrendben a Caselli család produkciója indítja (9): „mekkorát is repül az ember, ha egy elefánt igazán nagyot dobbant”. Teve bóklászott a soproni TESCO parkolójában (62); és az év fotói közé is (86) beválasztott képen (15) a Bazilika lépcsői előtt egy hocholó afrikai [!] elefánt „karjaiban” pózol az ifjú pár. Tessék jól megnézni az örömanya és az örömapa arcáról leolvasható koncentrációt!

---

[1] http://epa.oszk.hu/01400/01461/00035/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2017_1_03.pdf

[2] A hivatkozott cikkeket a zárójelben szereplő szám alapján lehet beazonosítani, amely a lapunk előző számában (2017 tél X/4. http://epa.oszk.hu/01400/01461/00038/pdf/EPA01461_cirkuszi_akrobatika_2017_4_03.pdf) közölt Maczák-féle segédlet sorszámozását követi.

[3] A szakszavak írásmódjának nincsen érvényes, pl. az Akadémia által hitelesített verziója. Magam is többször hallottam már a 'loncsol' lexémát (főleg fiatalabbaktól), de én inkább az elegánsabbnak tűnő 'londzsiroz' kifejezést preferálom, már csak a klasszikus Kormos István vers konnotációját elkerülendő is: „lompos, loncsos és bozontos, piszén pisze kölyökmackó”.

[4] 1950-1980 között jogelődje az Állami Artistaképző Iskola volt, ma Baross Imre Artistaképző Intézet Előadó-művészeti Szakgimnázium.

[5] Az akkori gyakorlat szerint a diploma megszerzésének módja lehetett, hogy az érettségi bizonyítvány és egy megfelelő artistaprodukció bemutatása nyomán szakdolgozatot írhatott a külső jelentkező is.

[6] Alapesetben az Artistaképzőben négy év klasszikus balettot és ugyanennyi egyéb táncot tanulnak a növendékek. Lásd pl.: <http://epa.oszk.hu/01400/01461/00004/2016.htm>

[7] Az NKA-támogatásokra egyetlen pillantást vetve is kiugróan magas összeggel találkozhatunk a szakmában odaítéltek átlagához képest: http://www.nka.hu/archivum/tamogatasok/miniszteri_tamogatasok/49_150201_150228

[8] A kevés levéltári adat csak a szezonok résztvevőiként tesz említést a számról (Bulgária, Izrael, Anglia, Dél-Amerika), ill. a vállalat művészeti vezetője erősnek minősíti, de például az izraeli fogadó fél kritikával szól a produkcióról (Aron Berman 19670502-én kelt levele / Országos Levéltár XXIX-I-3-as fond, 24-es doboz).

[9] Elsőként a mitli, majd az unter (középső, alsó) ment férjhez és szállt ki a csoportból.

[10] <https://www.youtube.com/watch?v=gK1LJKR967A>